

YİRMİNCİ YÜZYIL MÜFESSİRLERİNİN GARÂNİK OLAYINA BAKIŞI

Sevgi TÛTÛN*

ÖZET

İslam Tarihi ve Tefsir alanında Garânik olayı üzerinde çeşitli araştırmalar yapılmıştır. Biz bu makalede son dönem müfessirlerinin Garânik meselesine bakışını ortaya koymaya çalıştık. Böylece, Garânik mevzusuna Yirminci Yüzyıl müfessirlerinin yaklaşımını belirlemeye gayret ettik.

Anahtar Kelimeler: Garânik olayı, Yirminci Yüzyıl Müfessirleri, Necm Suresi.

THE VIEWPOINT OF TWENTIETH CENTURY COMMENTATORS TO THE GARÂNİQ MATTER

ABSTRACT

In science of İslam History and Exegesis, It is studied different researchs about to the Garâniq matter. In this article, we tried to put forward viewpoint the commentators of last periot to the Garâniq matter. Thus, we fixed approach of Twentieth Century commentators to the Garâniq matter.

*Dr., İzmir Müftülüğü Din Hizmetleri Uzmanı.

Key Words: Garâniq matter, Twentieth Century Commentators, Sura al- Necm.

Giriş

Hz. Peygamberin İslâm'ı tebliğ etmeye başlamasıyla birlikte inkârcılar, onun davetini etkisiz kılmak için birçok yöntemle başvurmuşlardır. Fakat gerçekler onların bu çabalarının boşa çıktığını göstermektedir. Asıl itibariyle Tarih kaynaklarında ve Tefsir eserlerinde karşımıza çıkan Garânik olayı ile ilgili rivayetler, yine inanmayanların İslâm davetini başarısız gösterme girişimlerinin başka bir boyutunu oluşturmaktadır. İslâm Tarihçileri¹ söz konusu hadise üzerinde durmuşlardır. Ancak mevzunun Tefsir bilimi açısından da ayrı bir önemi vardır. Biz araştırmamızda konunun tarihi yanını değil, son dönem müfessirlerinin Garânik olayına bakışını ortaya koymaya çalışacağız. Bu çalışma, günümüz itibarıyla söz konusu hadisenin nasıl değerlendirilip benimsendiğini ortaya çıkaracağı gibi, önceki müfessirlerin bakış açıları ve değerlendirmeleri ile bir karşılaştırma yapmaya da imkân verecektir. Böylece tarihi süreçte Garânik konusunun Tefsir açısından geldiği noktayı tespit etmeye çalışacağız.

I- Garânik Olayı

Garânik tabiri, Hz. Peygamber'in müşrikleri İslâm'a yakınlaştırmayı ve ısrırdırmayı istemesi üzerine, gelen vahiylerle şeytanın telkini sonucu vahye ait olmayan birtakım sözler karıştırması ile ilgili olarak kullanılmaya başlanmıştır.² Ayrıca konu tefsirlerde, " أَفْرَأَيْتُمُ اللَّاتَ وَالْعُزَّىٰ "

¹ İslam tarihi açısından bkz. Hizmetli Sabri, İslami Araştırmalar, "Garânik Meselesi Üzerine", Nisan 1989, cilt:3, sayı:2, 40-58.

² Cerrahoğlu İsmail, D.İ.A. "Garânik" mad. İstanbul 1996, XIII, 361.

وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَسُولٍ وَلَا نَبِيٍّ إِلَّا إِذَا تَمَنَّى أَلْقَى الشَّيْطَانُ فِي أُمْنِيَّتِهِ فَيَنسَخُ اللَّهُ مَا يُلْقِي الشَّيْطَانُ ثُمَّ يُحْكِمُ اللَّهُ آيَاتِهِ ۗ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ۝³

Senden önce hiçbir rasûl ve nebî göndermedik ki, bir şey temennî ettiği zaman, şeytan onun bu temennîsine dair vesvese vermiş olmasın. Ama Allah, şeytanın vesvesesini giderir. Sonra Allah, âyetlerini sağlamlaştırır. Allah, hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir. " لِيَجْعَلَ مَا يُلْقِي الشَّيْطَانُ فِتْنَةً ۗ لِلَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ وَالْقَاسِيَةِ قُلُوبُهُمْ ۗ وَإِنَّ الظَّالِمِينَ لَفِي شِقَاقٍ بَعِيدٍ ۝⁴

Allah, şeytanın verdiği bu vesveseyi, kalplerinde hastalık bulunanlar ile kalpleri katı olanlara bir imtihan vesilesi kılmak için böyle yapar. Hiç şüphesiz ki o zalimler, derin bir ayrılık içindedirler. " أُولَئِكَ لَفِي شِقَاقٍ بَعِيدٍ ۝⁵

Bir de kendilerine ilim verilmiş olanlar onun, Rabbinden gelen hak olduğunu bilsinler, böylece ona iman etsinler ve sonuçta da kalpleri ona saygı duysun diye Allah böyle yapar. Hiç şüphe yok ki Allah, iman edenleri doğru yola iletir."⁴ Ayetlerinin nüzulüyle alakalı olarak açıklandığı gibi bazen de; " وَإِنْ كَادُوا لَيَفْتِنُونَكَ عَنِ الَّذِي أُوحِيَنا وَإِنْ كَادُوا لَيَفْتِنُونَكَ عَنِ الَّذِي أُوحِيَنا " - Onlar, sana vahyettiğimizden başkasını bize karşı uydurman için az kalsın seni ondan şaşırtacaklardı. (Eğer böyle yapabilselerdi) işte o zaman seni dost edinirlerdi."⁵ ayetinin inişiyile irtibatlandırılmaktadır.

³ 53 Necm 19–20.

⁴ 22 Hac 52–54.

⁵ 17 İsrâ 73.

II-Yirminci Yüzyıl Öncesi Müfessirlerinin Garânik Olayına Yaklaşımları

Tefsir kitaplarında söz konusu ayetler günümüzden önce de müfessirler tarafından yorumlanmış ve her biri konuya belli bakış açıları getirmişlerdir. Bunlardan biri olan ilk dönem müfessirlerinden Taberî (310), eserinde olayın meydana gelişine dair bazı rivayetler aktarmaktadır. Taberî'nin konuyla ilgili verdiği ilk rivayet, Muhammed b. Ka'b el-Kurazî ve Muhammed b. Kays isnadı ile şu şekilde nakledilmektedir; "Hz. Peygamber Kureyş meclislerinden birinde oturduğu bir gün, kavmini kendisinden uzaklaştıracak bir vahyin gelmemesini temenni etmiştir. Bu esnada Necm suresi nazil olmuş ve o, sureyi okumaya başlamıştır. Surenin 19. ve 20. ayetlerine geldiğinde şeytan araya;

تلك الغرائق العلى وإن شفاعتها لترتجى

Bunlar yüce kuğu kuşlarıdır ve elbette onların şefaathleri umulur"

kelimelerini sokmuştur. Hz. Peygamber de bu iki kelimeyi söyleyerek sureyi tamamlamıştır. Daha sonra surenin sonunda Hz. Peygamber ile kavmi hep birlikte secde etmişlerdir. Bundan memnun olan Kureyşliler; "Biz Allah'ı yaşatan, öldüren, yaratan ve rızık veren olarak biliyoruz. Fakat ilahlarımız O'nun katında bize şefaath ederler. Böyle ise biz de seninle beraberiz." demişlerdir. Akşam ise Cebrâil peygamberimize gelerek söz konusu iki kelimeyi kendisinin Allah'tan getirmediğini söylemiş ve Hz. Peygamber buna üzölmüştür. Bunun üzerine önce İsrâ suresi 73-75. ayetler daha sonra da Hac suresi 52. ayet nazil olmuştur."⁶. Taberî, Garânik olayı hakkında bu merkezde başka rivayetlere de yer vermekte-

⁶ et-Taberî Ebu Cafer Muhammed b. Cerir, *Câmiu'l-Beyân fî Te'vîl-i Âyi'l-Kur'an*, Beyrut, 1992, IX, 174-175.

dir⁷. Taberî rivayetler hakkında bir eleştiride bulunmaksızın bu fikri benimsemiş görüntüsü ortaya koymakta, Allah'ın kitabının kıraatinde ve tilavetinde şeytanın aslı olmayan sözler ilkâ ettiğini, bu sözlerin peygamberinin lisanıyla dile getirildiğini fakat bunların Allah tarafından iptal edildiğini belirtmektedir⁸. Buna göre Hz. Muhammed Garânik lafzını ifade eden sözleri vahiy mahsulü zannederek okumuş olmaktadır.⁹ Müfessir Zemahşerî (1075) de konuyu aynı ekseninde açıklayarak şeytanın vesvesesiyle Hz. Peygamber'in bu sözleri sehven veya yanlışlıkla söylediğini ifade etmektedir. Zemahşerî bu konunun bir imtihan meselesi olduğunu ve mü'minlerin imanını, münafıkların ise şekâvet ve zulmetlerini arttırdığı düşüncesindedir¹⁰.

Bazı müfessirler, eserlerinde Garânik olayına işaret eden sözleri Hz. Peygamber'in değil şeytanın söylediğini kabul etmektedirler. Bu müfessirlerden olan Cessâs; İbni Abbas, Sa'd b. Cübeyr, Dahhâk, Muhammed b. Ka'b ve Muhammed b. Kays kanallarından gelen bir rivayet naklederek Garânik olayının Hac suresi 52. ayetin nüzul sebebi olduğunu bildirmektedir. O, Hz. Peygamber'in Garânik olayına işaret eden sözleri söylemiş olamayacağını, Kur'an okuma sırasında ne şeytanın sözünü ne de sehven başka bir lafzı söylemesinin mümkün olmadığını da açıklamaktadır. Cessâs'a göre, böyle bir hadise yaşanmakla beraber olayın faili insan şeytanlarından bir şeytandır¹¹.

⁷ et-Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, IX, 175–176.

⁸ et-Taberî, *a.g.e.*, IX, 178.

⁹ Cerrahoğlu İsmail, A.Ü.İ.F.D, "Garânik Meselesinin İstismarcıları", XXIV, Ankara, 1981,71.

¹⁰ ez-Zemahşerî Ebu'l-Kasım Carullah Mahmud b. Ömer, *el-Keşşâf an Hakâiki't-Tenzil ve Uyûni'l-Ekâvil fî Vücûhi't-Te'vil*, 2.Basım, Beyrut, 2005, 699.

¹¹ Cessâs Ebu Bekir Ahmed b. Ali, *Ahkâmü'l-Kur'an*, I-III, Beyrut, 1338, III, 246.

Müfessirlerden bir kısmı ise konunun tamamen asılsız ve uydurma olduğu görüşünü savunmaktadır. Bu âlimler, eserlerinde Garânik ile alakalı rivayetleri vererek kritiğini yapmaktadırlar. Mesela Râzî (606), bu rivayetlerin uydurma olduğuna Kur'an'dan ve sünnetten deliller getirerek onları aklî yönden de eleştiriye tabi tutmaktadır¹². Râzî konuyu açıklama sadedinde, müfessirlerin Hac suresi 52. ayetin sebebi nüzulü olarak gördükleri rivayeti aktarmaktadır¹³. O, burada olayla ilgili ortaya konulan birçok görüşü de ele almakta ve bunları tek tek değerlendirmektedir. Râzî, Garânik hadisesinin hiçbir şekilde Hz. Peygambere mal edilemeyeceğini ve böyle bir şeyin dinen caiz olmadığını da anlatmaktadır¹⁴. Ayrıca Râzî, Hz. Peygamberin ayetleri okurken fasılalarda durduğu, bu esnada orada bulunanlardan bazılarının bu sözleri araya kattığı görüşünde olanların düşüncelerinin de zayıf olduğunu söylemektedir. O, eğer böyle bir şey olsaydı şüpheyi ortadan kaldırmak ve bu sözleri söyleyenleri susturmak için Hz. Peygamberin açıklama yapmış olması ve bu açıklamanın da öncelikle nakledilmiş olması gerektiğini eklemektedir. Sonunda Râzî, tüm bu izahları Garânik hadisesinin yalan ve uydurma oluşuna delil göstermektedir¹⁵.

Müfessir Kurtubî (671) de, Hac suresinin nüzulüne dair aktarılan hadislerin arasında sahih hiçbir rivayet olmadığı kanaatindedir. Kurtubî hadislerin sıhhatiyle ilgili görüşlerini ortaya koymakta ve bu doğrultuda Buhârî ile Müslim'in söz konusu rivayetleri eserlerine almadıkları gibi

¹² er-Râzî Fahreddin, *Mefâtihu'l-Gayb*, 2.baskı, Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, Tahran, ts,, VI, 245-246..

¹³ er-Râzî *a.g.e.*, VI, 245.

¹⁴ er-Râzî, *a.g.e.*, VI, 248.

¹⁵ er-Râzî, *a.g.e.*, VI, 246-248.

meşhur bir musannifin de kitabında zikretmediğini haber vermektedir¹⁶. Kurtubî bunları ifade ederken rivayetlerin nakil açısından gevşek olduğunu da ispat etmektedir¹⁷. Kurtubî olayı şöyle yorumlamaktadır; Hz. Peygamber Necm suresinin ilgili ayetlerini okuyunca şeytan, Garânik ile ilgili sözleri müşriklere duyuracak şekilde sesini yükseltmiş ve Hz. Peygamberin sesine benzetmeye çalışmıştır. Müşrikler de karıştırarak bunu "Muhammed okudu" demişlerdir¹⁸. Kurtubî, ayrıca Hz. Peygamberin Garânik lafızlarını söylediğini ihtiva eden hadisin zayıf, senedinin gevşek olduğunu ortaya koyan ayetlerden birisinin İsrâ suresinin 73. ayeti olduğunu belirtmektedir¹⁹.

Garânik hadisesine değinen müfessirlerden biri de İbn Kesîr (774) dir. İbn Kesîr, en başta müfessirlerin çoğunun, Garânik olayını anlattıklarından ve bu olaydan dolayı Kureyş müşriklerinin müslüman olduklarından söz ettiklerini dile getirmektedir. O, söz konusu rivayetlerin mürsel kanallar yoluyla geldiğini ve sahih kanaldan gelen müsned hiç bir rivayete rastlamadığını söylemektedir²⁰. İbn Kesîr tefsirinde konuyla ilgili birkaç rivayete de yer vermektedir. Bu rivayetlerden bazıları, Garânik sözlerinin şeytanın karıştırmasıyla Hz. Peygambere ait olduğuna, bir kısmı da onları şeytanın söylediğine dairdir²¹. İbn Kesîr bu hususta Begâvî (1122)'nin görüşünü tasvip etmekte ve şeytanın bu sözleri,

¹⁶ el-Kurtubî, Ebu Abdullah b. Muhammed b. Ahmed, *el-Câmi li Ahkâmi'l-Kur'ani'l-Kerim*, Kahire, 1952, XII, 81.

¹⁷ el-Kurtubî, *a.g.e.*, XII, 80-86.

¹⁸ el-Kurtubî, *a.g.e.*, XII, 81.

¹⁹ el-Kurtubî, *a.g.e.*, XII, 84.

²⁰ İbn Kesîr, İmâdüddin Ebu'l-Fidâ İsmail İbn Ömer el-Kureşî ed-Dimeşkî, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim*, I-VIII, (Thk. Muhammed İbrahim el-Bennâ), Kahraman Yayınları, İstanbul, 1984, V, 438.

²¹ İbn Kesîr, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim*, V, 439.

müşriklerin kulağına düşürdüğünü onların da hadisenin Hz. Peygamber'den sadır olduğunu sandıklarını nakletmektedir. Daha sonra İbni Kesîr, Hac suresi 52. ayetin Hz. Peygamberi teselli etmek üzere nazil olduğunu da bildirmektedir. Çünkü ona göre bu sözü Hz. Peygamber söylemese de böyle bir konudan bahsedilmiş olması Hz. Peygamberi üzümüştür²².

III-Yirminci Yüzyıl Müfessirlerinin Garânik Olayına Yaklaşımları

Genel olarak olaya ve rivayetlere yaklaşım böyle olmakla birlikte Yirminci Yüzyıl müfessirlerinin yaklaşımı da ayrı bir önem taşımaktadır. Araştırmamız neticesinde son dönem tefsircilerinin de kendi aralarında üç farklı düşünceye sahip oldukları görülmüştür. Bu üç kanaati şu şekilde sınıflandırabiliriz;

1-Garânik olayına eserlerinde yer vermeyenler,

2- Garânik olayına eserlerinde yer vermekle beraber hadiseyi reddedenler,

3- Garânik olayını kabul edenler. Bu grupta da iki ayrı kanaate sahip olan müfessirler vardır. Bunları,

a- Putların şefaatinde bahseden cümleleri şeytanın okuduğunu söyleyenler ile

b-Garânik ile ilgili sözleri Kureyşli bir müşrikin okuduğunu ileri sürenler oluşturmaktadır.

²² İbn Kesîr, *a.g.e.*, V, 440-441.

1-Garânik Olayına Eserlerinde Yer Vermeyenler

Yaptığımız çalışmada son dönem müfessirlerinden Ömer Nasûhi Bilmen(1971), Said Havva(1989) ve Muhammed Esed(1992) gibi müfessirler, tefsirlerinde Garânikle ilgili hiçbir rivayete yer vermemekte, hatta olaydan ismen dahi bahsetmemektedirler. Mesela Bilmen, Hac suresi 52. ayetin tefsirinde genel manada bir yoruma giderek, peygamberlerin ümmetleri hakkında bir takım temennîleri olduğunu, şeytanın ise bunların yanlış anlaşılması için vesvese verdiğini fakat Allah'ın bu vesveseleri def ettiğini açıklamaktadır. Ayrıca o, bütün peygamberler masum olduklarından dolayı hiçbir dini hükmü yanlış telkin etmediklerini ancak şeytan veya bu karakterdeki kişilerin onların sözlerini yanlış göstermeye çalıştıklarını da söylemektedir.²³ Yine aynı müellif, Necm suresinin mezkûr ayetlerinde müşriklerin inanç ve ibadet hususundaki çirkin hareketlerinin ortaya konduğunu anlatmakta ve onların taptığı putlar hakkında bilgi vermektedir²⁴. Ayrıca o, İsrâ suresinde de Ehl-i Küfrün hain arzularına işaret edilerek, Allah koruduğu için Hz. Peygamberin inkârcılara asla temayül etmediğini belirtmektedir.²⁵

Said Havva da aynı şekilde Garânik meselesine eserinde değinmemiş ve ilgili ayetlerin tefsirinde Mekkeli müşriklerin putları hakkında açıklamada bulunarak²⁶, Hz. Peygamberin arzusunun ümmetinin hidayeti doğrultusunda gerçekleştiğini ifade etmektedir.²⁷

²³ Bilmen Ömer Nasuhi, *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meali Âlisi ve Tefsiri*, İstanbul, 1964, V,2238.

²⁴ Bilmen, *a.g.e.*, VII, 3528.

²⁵ Bilmen, *a.g.e.*, IV, 1900.

²⁶ Havva Said, *el-Esas fi't-Tefsir*, 2. basım, Kahire, 1989, X, 5588-5590.

²⁷ Havva Said, *a.g.e.*, VII, 3581.

Bu hadiseden bahsetmeyen bir diğere müfessir olan Muhammed Esed ise, Hac suresi yorumunda Hz. Peygamberin gerçek amacının ve arzusunun toplumun manen yükselmesi olduğunu, ancak şeytanın insanlara, peygamberin kişisel nüfuz ve iktidar gücü güttüğü vesvesesini vermeye çalıştığını söylemektedir.²⁸

Görüldüğü gibi her üç müfessir de tefsirini yaptıkları ayetlerin açıklamasında Garânik meselesinden söz etmemektedirler. Bir başka deyişle onlar adeta bahsedilen olayın gerçekliğini kabul etmediklerini bu şekilde belirtmiş olmaktadırlar. Kanaatimizce onların Garânik konusuna yer vererek olayın vukuunu reddetmeleri de mümkün idi. Bunu tercih etmemelerinin nedeni, hadise ile ilgili rivayetleri kayda değer bulmalarını ve batıl-asılsız gördükleri mevzularla zaman kaybetmemek düşüncesi olabilir. Aynı zamanda okuyucuların zihnini, aslı olmayan şeylerle gereksiz yere doldurmamak ve bunun yanı sıra konu ile ilgili bu gerçek dışı ifadeleri ortaya atanlara da vurgulayıcı bir cevap vermek amacını taşımaları da muhtemeldir. Ancak bizim net olarak söyleyebileceğimiz şey, onların bu hadiseyi gerçek olara kabul etmedikleridir. Zaten kabul etmiş olsaydılar bu görüşlerini açıkça ortaya koyarak olayın değerlendirilmesini yaparlardı.

2- Garânik Olayını Reddedenler

İncelediğimiz Yirminci Yüzyıl eser ve müelliflerden bazıları da Garânik olayını temelden reddetmektedirler. Bu grup içerisinde yer alan Elmalılı Hamdi Yazır (1942), Mevdûdî (1979), Seyyid Kutub (1966) ve

²⁸ Esed Muhammed, *Kur'an Mesajı Meal-Tefsir*, (çev. Cahit Koytak, Ahmet Ertürk), İstanbul, 1999, 681.

Diyanet İşleri Başkanlığı'ndan bir heyet tarafından yazılan tefsirlerde Garânik olayının kabul edilmediği anlaşılmaktadır.

Elmalılı Hamdi Yazır, konuyla alakalı fikirlerine Necm Suresinin tefsirinde değinmektedir. Yazır, Ya'kut Hamevî'nin eserinden; "Lât, Uzza ve diğer üçüncüsü Menât hürmetine, bu üçü ulu kuğulardır ve şefaatleri umulur" diyerek müşriklerin Ka'be'yi tavaf ettiklerini aktarmaktadır.²⁹ Müfessir, Garânik sözünün kaynağını, müşriklerin tavaf esnasında terennüm ettikleri ifadeleri içeren bu rivayete dayandırmaktadır.³⁰ Hamdi Yazır'a göre, ayetin akışı Garânik olayının batıllığını hatırlatmaktadır. Bu noktada müellifin problem olarak gördüğü asıl husus, putları öven sözleri Hz. Peygamberin söyleyip söylemediği çerçevesindedir.³¹ O, Hz. Peygamberin kesinlikle bu sözleri söylemediğini belirtmektedir. Çünkü kuğular benzetmesi, Hz. Peygamberden önce söylene gelen bir söz olup, esas olarak müşriklere şeytan tarafından atılan bir cümledir. Hamdi Yazır, Necm suresi okunurken Hz. Peygamberin vahyi ulaştırması esnasında şeytanın müdahalesini de imkânsız görmektedir. Çünkü Hz. Muhammed'in dilinden heva ile bir söz çıkması ihtimal dışıdır ve ayetler, putların aşağılık ve bir hiç olduğunu ilan etmektedir.³² Ayrıca o, Garânik hadisesini kabul eden yaklaşımlarından dolayı Taberî ve Zemahşerî'yi eleştirmektedir.³³

²⁹ el-Hamevî Ya'kut, Şehabeddin Ebu Abdullah, *Mu'cemü'l-Buldan*, Beyrut, 1957, IV, 116; İbnü'l-Kelbi, *Kitabü'l-Esnâm* (thk. Ahmed Zeki Paşa), Ankara, 1969, 13.

³⁰ Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, Ankara, 1995, VII, 39-41.

³¹ Elmalılı, *a.g.e.*, VII, 44.

³² Elmalılı, *a.g.e.*, VII, 44.

³³ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, VII, 43.

Olayı reddedenler grubundaki diğer müfessir Mevdûdî de Hac suresi³⁴ tefsirinde konuya bir hadis bağlamında değinmekte ve geniş bir açıklama yapmaktadır. Konuya girişinde Mevdûdî ayette geçen *'temennâ'* kelimesine alternatif iki mana vermektedir. O, temennâ kelimesinin hem 'arzu' hem de 'bir şey okumak' anlamlarına sahip olduğunu belirterek, arzu anlamında alınırsa; "Allah, Nebisinin arzusunu yerine getirir ve şeytana rağmen onu görevinde başarılı kılar", eğer ikinci anlam kabul edilirse; "Peygamber ayetleri okuduğu sırada şeytan insanların kafasında onların doğruluğu hakkında şüpheler yaratır. Allah, şeytanın insanların kafasında yarattığı şüpheleri siler, demektir. Yani Allah, imtihan gereği şeytana tuzak kurma izni verir. Fakat doğru düşünenler şeytanın vesvesesine inanmazlar."³⁵ İşte ona göre ayette anlatılan budur. Mevdûdî burada yanlış anlamalara yol açan hadise yer vererek onun eleştirisini de yapmakta ve Garânik olayını açıklamaktadır. Mevdûdî, kendi ifadeleriyle hadisi şöyle aktarmaktadır: "Bu hadise göre, Peygamber (s.a), Müşrik Kureyşlilerin İslâm'a karşı nefretlerini yumuşatacak ve onları İslâm'a yaklaştıracak veya en azından onların düşmanlıklarını kışkırtmayacak şekilde onların inançlarını daha az eleştiren vahiyler nazil olmasını arzu ediyordu. Hz. Peygamber böyle bir arzu içindeyken, bir gün Kureyşten bir topluluğun arasında oturduğu bir sırada Necm suresi nazil oldu ve o, bu sureyi okumaya başladı. 19-20. ayetler olan: "**Gördünüz mü haber verin, Lât ve Uzza'yı ve üçüncü (put) olan Menât'ı?**" ayetine geldiğinde birdenbire; Bunlar yüce putlardır ve onlardan şefaata beklenilebilir, dedi. Bundan sonra Necm Suresi'ni sonuna kadar okudu ve

³⁴ 22 Hac 52.

³⁵ Mevdûdî Ebu'l-Âlâ, *Tefhîmü'l-Kur'an*, İstanbul, 1988, III, 343.

sonunda secde yaptı. Bütün müslümanlar ve Kureyşli müşrikler de secdeye kapandılar, çünkü müşrikler diyorlardı ki: Şimdi Muhammed'le aramızda hiç bir fark kalmadı; biz de Allah'ın yaratıcı ve rızık veren olduğunu kabul ediyoruz ve bu taptığımız putların sadece O'nunla aramızda şefaathçi olduğuna inanıyoruz. Bundan sonra akşam Cebrail gelip: "Ne yaptın? Ben bu iki cümleyi getirmemiştim" dediğinde, Hz. Peygamber çok üzüldü ve Allah, İsrâ suresi 73–75. ayetleri indirdi. Fakat buna rağmen o üzölmeye devam etti. Ta ki Allah aynı şeyin, daha önceki peygamberlerin başına geldiğini belirterek onu teselli ettiği Hac suresinin 52. ayetini indirdi."³⁶

Mevdûdî, olayı ve hadisi bu şekilde naklettikten sonra, konu hakkındaki eleştirilerini ortaya koymaktadır. O, râvîler, rivayetlerin farklılığı ve çelişkili oluşu, putları öven sözlerin her rivayette farklı versiyonlarda verilmesi gibi çeşitli açılardan hadisin kritiğini yaptıktan sonra, hikâyenin yalan olduğunu açıklamaktadır.³⁷ Mevdûdî, Garânik hadisesinin yalan oluşuyla ilgili ayrıntılı tespitlerde³⁸ bulunduktan sonra yine kendi deyişiyile olayın gerçek yüzünü şöyle anlatmaktadır: "Hz. Peygamber, Necm Suresi'ni okumuş ve sonunda secde etmiştir. Bunun üzerine tüm dinleyenler, müslüman veya müşrik olsun, secdeye kapanmışlardır. Olay budur ve bunda bir gariplik de yoktur."³⁹ Ona göre Garânik, Kureyşliler tarafından uydurulmuş bir olaydır.

³⁶ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'an*, III, 344–345.

³⁷ Mevdûdî, *a.g.e.*, III, 346–348.

³⁸ Daha geniş açıklama için bkz. Mevdûdî, *a.g.e.*, III, 343–348.

³⁹ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'an* III, 347–348.

Garânik hadisesini reddeden bir diğer müfessir olan Seyyid Kutub, ilgili ayeti⁴⁰ bütün Peygamberleri alakadar eden genel bir durum olarak değerlendirmekte ve bizzat ayetin metninin böyle bir şeyin gerçekleşmesini kabul etmediğini belirtmektedir. Müellif, Garânik hadisesinin ayetin nüzul sebebi olarak gösterildiğinden söz ederek, İslâm'ın karşısında olanların bu olay üzerinde fazlasıyla durduklarını, böylece onu adeta yaygınlaştırmaya çalıştıklarını ifade etmektedir.⁴¹ Seyyid Kutub, ayetin anlamıyla ilgili olarak Peygamberlerin insan olma özellikleri dolayısıyla davalarının başarılı olması için ümitlendiklerini, şeytanın bu sırada bazı şüpheler ortaya atmaya gayret ettiğini fakat Allah'ın buna imkân vermediğini de yorumlarına eklemektedir.⁴² Dolayısıyla yazar son derece net bir şekilde Garânik olayının gerçek dışı olduğunu söylemektedir.

Peygamber bir insandır ve bundan dolayı zihninden bazı düşünceler geçirebilir. Kur'an Yolu tefsirinde bu düşüncelerin bir Peygambere yakışmayacak temenniler olamayacağına işaret edilmekte, ancak şeytanın ilahi mesaja bir şeyler karıştırma gayretinde olduğundan bahsedilmektedir. Kur'an Yolu tefsiri, Hac suresinde Hz. Peygamberin beşer olma özelliğinden yararlanmak isteyen şeytanın faaliyeti ile Peygamberin ilahi korunmuşluğuna dikkat çekildiği değerlendirilmesinde bulunmaktadır.⁴³ Yani burada tüm peygamberler ile ilgili genel bir hususa vurgu yapılmaktadır. Adı geçen tefsirde Garânik hadisesi, Necm suresinde ele alınmaktadır. Eserde, Garânik olayının yer aldığı bir rivayete yer verilmektedir. Burada rivayetin daha çok şarkiyatçılar tarafından Kur'an'ı eleştiri

⁴⁰ 22Hac 52.

⁴¹ Kutub Seyyid, *Fî Zilâli'l-Kur'an*, 4. basım, Beyrut, 1968, XVII, 105–107.

⁴² Kutub, *a.g.e.*, XVII, 108.

⁴³ *Kur'an Yolu*, Komisyon (Hayrettin Karaman ve diğerleri), Ankara, 2006, III, 743–744.

vasıtası olarak kullanıldığı açıklanmaktadır. Ancak tefsirin müellifleri Garânik ile ilgili rivayetin bilimsel manada sağlam olmadığını altını çizmektedirler. Ayrıca içerik olarak kritiği yapılan rivayetin Hz. Peygamberin tebliğ çizgisine, tevhid konusundaki titizliğine ve vahyin korunmuşluğuna tezat teşkil ettiği de ortaya konulmaktadır.⁴⁴

Garânik olayını kabul etmeyerek reddeden müfessirler konuyu bilimsel olarak ele almakta, rivayetleri eleştiriye tabi tutmakta, ardından da böyle bir hadisenin gerçekleşmeyeceği sonucuna varmaktadırlar. Söz konusu müfessirlerin birleştiği bazı noktalar vardır. Bunlardan biri; Garânik olayının Hz. Peygamberin tebliğ görevinin önemine ve korunmuşluğuna tezat oluşturmasıdır. Yani böyle bir olayın vukuu, vahye şüphe düşürmeye neden olacağından gerçekleşmesi imkânsızdır. Diğer bir nokta ise İslâm ve Kur'an'da çelişki arama gayretinde bulunan oryantalistlerin bu olaydan medet ummalarıdır.

3- Garânik Olayını Kabul Edenler

a- Garânik olayı konusunda bir başka kanaat de bunun gerçekten yaşandığını kabul eden müfessirlere aittir. Ancak hadisenin gerçek olduğunu kabul edenlerden bir kısmı rivayette yer alan ve putları öven sözlerin şeytan tarafından söylendiği görüşündedirler. Müfessir Hicâzî de Garânik olayı hakkında bu doğrultuda kanaat bildirmektedir. Hicâzî, Hac suresi tefsirinde, Hz. Peygamberin kasten değil ama yanılarak veya unutarak bazı hataları olabileceği düşüncesinde olanları eleştirmektedir. O, bu tür rivayetlerin mesnetsiz olup sahil olmadığını, sağlam bir senetle aktarılmadığını ve batıl rivayetler olduğunu söylemektedir.⁴⁵ Ancak mü-

⁴⁴ *Kur'an Yolu*, V, 169.

⁴⁵ Hicâzî Muhammed Mahmud, *et-Tefsiru'l-Vâdih*, 7. basım, Kahire, 1979, XVII, 67-68.

fessir, burada bir başka seçeneğe de değinmektedir. O, söz konusu rivayetlerin asılsız olduğunu ifade etmekle birlikte, hadisi kabul etme durumunda olayı tevile gitmektedir. Hicâzî, Hz. Peygamberin Kur'an'ı ağır okuduğu ve duraklama anında şeytanın, Garânik ile ilgili sözleri onu taklit ederek söyleyebileceği ihtimali üzerinde durmaktadır. Ayrıca Hicâzî bu sözlerle müminlerin imtihan edildiğini de belirtmektedir.⁴⁶ Hicâzî bir yandan bu rivayetlerin sahih kabul edilemeyeceğini, aksi takdirde her hükümde eksiklik, şeytan tarafından ilave ve çalmalardan söz edilebileceğinden bahsetmekte,⁴⁷ ama diğer taraftan rivayeti kabul etme ihtimalini de göz ardı etmemekte ve bir yorum getirmektedir. Bu bağlamda Hicâzî, rivayetin bizzat Hz. Peygamberle ilgili olan yönünü kabul etmemekte ancak eğer böyle bir olay dile getiriliyorsa bunun şeytan tarafından gerçekleştirildiğinden söz etmektedir. Fakat bize göre Hicâzî burada sadece bir yönüyle konuya açıklık getirmekle birlikte hadisenin diğer yönü hakkında net bir fikre sahip değildir.

Vehbe Zühaylî de Garânik olayının uydurma ve yalan olduğu görüşünde olan müfessirlere aittir. Bu yüzden o, ilgili ayetlerin birçok tefsirin verdiği manaya muhalif olarak farklı bir şekilde yorumlanması gerektiği kanaatindedir. Ona göre Garânik olayı hakkında anlatılan rivayette, putları öven sözleri kesinlikle Hz. Peygamber telaffuz etmemiştir. Bu sözleri söyleyen bizzat şeytandır. Dolayısıyla fitne buradan ortaya çıkmıştır. Fakat en önemli ve kesin olan husus Hz. Peygamberin şeytana uymamasıdır.⁴⁸ O, konuyla ilgili olarak Kurtubî'nin görüşünü tercih et-

⁴⁶Hicâzî, *a.g.e.*, XVII, 68–69.

⁴⁷ Hicâzî, *a.g.e.*, XVII, 67.

⁴⁸ Zühaylî Vehbe, *et-Tefsiru'l-Münir*, Beyrut, 1991, XVII, 249.

mekte ve onu da şöyle aktarmaktadır;⁴⁹ "Hz. Peygamber Kur'an'ı tertil üzere okuyordu ve bu esnada da ayetlerin arasını ayırıyordu. Böylece şeytan bu aralarda fırsat buluyor, uydurduğu kelimeleri Hz. Peygamberi taklit ederek araya sokuşturuyordu. Bu şekilde ona yakın bulunan inkârcılar, duydukları şeyi Hz. Peygamberin sözü zannediyorlardı."⁵⁰ Zühaylî, Garânik meselesi hakkında düşüncesini dile getirmesinin yanında hadisenin uydurma oluşuna yönelik deliller de sıralamaktadır. Önce Kur'an'dan deliller serdederek bazı ayetleri örnek göstermekte⁵¹, ardından sünnetten deliller sunmakta⁵² ve Buhârî'nin Sahih'inde geçen rivayette Garânik hadisesinin olmadığını bildirmektedir.⁵³ Daha sonra müellif konunun batıllığı ile ilgili akli deliller ileri sürmektedir. O, Rasulullah'ın putlara tazim ettiğini caiz gören bir kimsenin kâfir olacağını çünkü zarûrât-ı dîniyyeden birinin de Hz. Peygamberin putları reddetmesi olduğunu söylemektedir.⁵⁴ Zühaylî Hac suresinde geçen **temennâ** kelimesini de okumak-tilavet etmek manasında değerlendirmektedir. Şeytanın

⁴⁹ Zühaylî, *a.g.e.*, XVII, 249.

⁵⁰ el-Kurtubî, *el-Câmi li Ahkâmi'l-Kur'an*, XII, 82-83.

⁵¹ 10 Yunus 15 وَإِذَا تُنْزِلُ عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ ۖ قَالَ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا انْتِ بُرْآنٍ غَيْرِ هَذَا أَوْ
بَدَّلَهُ ۗ قُلْ مَا يَكُونُ لِي أَنْ أَبَدِّلَهُ مِنْ تَلْقَائِي نَفْسِي ۗ إِنْ أَتَّبِعْ إِلَّا مَا يُوحَىٰ إِلَيَّ ۗ إِنِّي أَخَافُ إِنْ
عَصَيْتُ رَبِّي عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ

⁵² Necm 3-4 وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ ۗ إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ ۗ

69 Hakka 44-46 وَلَوْ تَقَوَّلَ عَلَيْنَا بَعْضَ الْأَقَاوِيلِ ۗ لَأَخَذْنَا مِنْهُ بِالْيَمِينِ ۗ ثُمَّ لَقَطَعْنَا مِنْهُ الْوَتِينَ ۗ

⁵³ Zühaylî, *a.g.e.*, XVII, 248.

⁵⁴ el-Buhârî Ebu Abdullah Muhammed b. İsmail, *el-Câmius's-Sahih*, İstanbul, 1981, Tefsir 53/4.

⁵⁴ Zühaylî, *et-Tefsîru'l-Münîr*, XVII, 248.

vesvese atmasındaki hikmetin ise münafık ve müşriklerin imtihan edilmesi olduğunu sözlerine eklemektedir.⁵⁵

Garânik meselesinde putlarla ilgili sözleri telaffuz edenin şeytan olduğu fikrinde olan bir diğer son dönem müellifi de Mahmut Toptaş'tır. O, bu rivayetin tefsir kitaplarında olduğunu ama sağlam ve güvenilir müfessirlerin olayı reddettiklerini ifade etmektedir. Hz. Peygamberin ağzından putları öven sözler çıksa bile Allah'ın onu düzeltereği konusunda ulemanın ittifak ettiğini söylemekle beraber kendisi reddettiğini açıklamaktadır. Gerekçe olarak da ilgili hadisin sağlam rivayetlerle gelmemesini göstermektedir. Son olarak da Peygamberlerin okuduğu mesajı veya arzusuna şeytanın vesvese attığını bildirerek görüşünü açıklamaktadır.⁵⁶

Garânik olayını kabul edip putlarla ilgili sözleri şeytanın söylediğini belirtenlerin asıl üzerinde durdukları nokta, Hz. Peygamberin ağzından böyle sözlerin asla çıkmayacağıdır. Onların önem verdiği husus budur ve bunu kabul etmeme sebepleri öncelikle bu olayın Kur'an ve sünnetin muhtevasına aykırı olmasıdır. Aynı zamanda onlar, rivayetlerin sağlam olmamasını da ikincil bir sebep olarak görmektedirler.

b- Garânik olayını kabul edenlerden bir kısmı, putlar hakkındaki sözleri şeytanın değil de müşriklerin söylediğini düşünmektedir. Konuya bu şekilde yaklaşan müfessirlerden birisi İbn Âşûr (1973)'dur. Müfessir, ayette geçen "temennî" kelimesinin bir şeyin meydana gelmesini istemek anlamına geldiğini belirterek ayeti, peygamberlerin, toplumlarının tamamının hidayet üzere ve salih kimseler olmalarını temenni ettikleri

⁵⁵ Zühaylî, *a.g.e.*, XVII, 253.

⁵⁶ Toptaş Mahmut, *Kur'an-ı Kerim Şifa Tefsiri*, İstanbul, 1998, V, 261.

şeklinde yorumlamaktadır. Bu bağlamda şeytan da peygamberlerin kavmine dalâlet ve fesat ilka ederek, onların irşadını ifsat etmeye çalışır⁵⁷. İbn Âşûr, Garânik olayı hakkında rivayet edilen hususların geçerli olmadığını belirtmekte ve isnadlardan bazılarında adı geçen İbn Abbas'ın Necm suresinin indiği gün Hz. Peygamberin meclisinde olmadığı açıklamasını yapmaktadır. İbn Âşûr, müfessirlerden bir kısmını, Hac suresinin 52. ayetinin Necm suresindeki kıssaya bağlı olarak indirildiğine dair garip rivayetleri düşünmeden naklettiklerini söyleyerek eleştirmektedir. O, bu tür haberlerin Peygamberlerin ismet sıfatına aykırı olduğuna işaret ederek Necm suresi 3. ayetin bunu anlatmaya kâfi olduğunu da ilave eder⁵⁸. İbn Âşûr'a göre olayın aslı, bazı müşriklerin Lât ve Uzzâ'nın adını duyunca bunu fırsat bildikleri ve müdahalede buldukları şeklindedir⁵⁹. Ayrıca İbn Âşûr, Garânik ile alakalı sözlerin İslâm'dan önce müşrikler arasında yayılan bir şayia olduğunu da ekleyerek, Mekke'deki bazı sefih ve alaycı kişilerin bunu Necm suresinin ilgili ayetlerine dayanak yaptıklarını bildirmektedir. O, ayette geçen ümniyye kelimesinin okumak anlamına gelmediğine de görüşlerinde yer vermektedir⁶⁰.

Benzer fikri savunulardan biri de Süleyman Ateş'tir. Ateş, Hac suresi 52. ayetin tefsirinde **temennîyi**; bir şeyi arzu etmek, **ümniyyeyi** ise; gönlün çok istediği şey olarak tanımlamakta ve buna felsefede ideal denildiğini belirtmektedir. O, buradan yola çıkarak Hz. Peygamberin idealinin, kavminin kendisine inanması ve inananlardan oluşan bir dünya

⁵⁷ İbn Âşûr, Muhammed Tâhir, **Tefsîru't-Tahrîr ve't-Tenvîr**, Dâru Sühnûn, Tunus, 1997, VIII, 297-298.

⁵⁸ İbn Âşûr, *a.g.e.*, VIII, 304.

⁵⁹ İbn Âşûr, *a.g.e.*, VIII, 305.

⁶⁰ İbn Âşûr, *a.g.e.*, VIII, 306.

toplumu kurmak olduğunu söylemektedir. İşte ona göre bu noktada şeytan Hz. Peygamberin idealine yanlış düşünceler karıştırmaya çalışmaktadır.⁶¹ Ateş, surenin iniş sebebi olarak müfessirlerin eserlerine atf yaparak Garânik olayını anlatmaktadır. Ateş, bu hadisin kopuksuz bir senedi olmadığını, sağlam hadis mecmularında yer almadığı bilgisini de vermektedir.⁶² Daha sonra İsrâ suresi 73. ve 75. ayetlerle bağlantı kurarak rivayetteki olaya benzer bir şeyin gerçekleştiği yönünde düşüncesini ortaya koymaktadır. Fakat onun kanaatine göre olayda geçen ilave cümleyi Hz. Peygamberin kendisi söylememiştir. O, bu cümlenin tevhid prensibine aykırı olduğunu ifade etmektedir.⁶³ Bundan sonra müellif, Hz. Peygamberin Ka'be civarında kendisine inen Necm suresini tilavet ettiği esnada, ilgili ayetleri okuduğu esnada Kureyş şeytanlarından birinin kasten ilave cümleyi söylediğini aktarmaktadır. O, Kureyşlilerin bu şiiri daha önce bildiklerini ve kendi aralarında okuduklarını, o gün de içlerinden birinin aklındaki iki mısrayı mırıldandığını ya da o kişinin Hz. Peygamberin böyle söylediğini yaydığını anlatmaktadır. Yine Ateş, Hz. Peygamberin vahyin ağırlığı ile kendinden geçtiği bir sırada Kureyş şeytanının bu sözleri ortaya attığını da dile getirmektedir.⁶⁴

Süleyman Ateş Garânik olayını bu şekilde değerlendirirken, âlimlerin olayın üzerinde durmaları ve tevillerde bulunmalarının hadisenin bir aslı olduğuna işaret ettiği düşüncesindedir. Yani Ateş, hadisenin kesin olarak gerçekleştiğini, sadece şeytanın vesvesesinden ibaret olmadığını ve bizzat Kureyşli bir müşrikin müdahalesi olduğunu savunmak-

⁶¹ Ateş Süleyman, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, İstanbul, 1989, VI, 38.

⁶² Ateş, *a.g.e.*, VI, 39.

⁶³ Ateş, *a.g.e.*, VI, 39.

⁶⁴ Ateş, *a.g.e.*, VI, 40.

tadır.⁶⁵ O, Son olarak Necm suresinde tekrar Garânik konusuna dönerek, Yâkut Hamevî'nin kitabında anlattığı hususa dikkat çekmekte ve bunun söz konusu olayın temeli olduğunu söylemektedir. Ateş, olayın değil ancak Hz. Peygamberin diline şeytanın putları öven sözler atmasının uydurma olduğunu beyan etmektedir.⁶⁶

Son dönem müfessirlerinden ve Garânik olayı ile alakalı görüş bildirenlerden biri de Celal Yıldırım'dır. O da klasik tefsirlerin çoğunda anlatılan kıssanın sahil olmadığını, ilave sözlerin Hz. Peygamber tarafından okunduğu haberinin tamamen asılsız ve dayanaksız olduğunu belirtmektedir. Zira Peygamberler vahyi alırken de tebliğ ederken de hata yapmazlar. Yıldırım, tefsirinde hadis tenkitçilerinin konuyla ilgili eleştirilerine de işaret etmekte ve adı geçen meselenin Hz. Peygamberi küçük düşürmek amaçlı bir uydurma olduğunu ifade etmektedir.⁶⁷ Müfessir, Necm suresinde de aynı hususu ele alıp, Garânik olayının maksatlı kişiler tarafından uydurulduğunu ve putları öven sözleri Kureyşli müşriklerden birinin söylediğini bildirerek konuyu açıklamaktadır.⁶⁸

Garânik olayına, sure ve ayetlerde bahsedilmesi açısından bakıldığında Mevdûdî, İbn Âşûr, Hicâzî, Seyyid Kutub, Zühaylî ve Mahmut Toptaş tarafından sadece Hac suresi 52. ayette açıklandığı görülmektedir. Konu, Elmalılı Hamdi Yazır ile Kur'an Yolu tefsirinde ise yalnızca Necm suresi 19 ve 20. ayetlerde değerlendirilmektedir. Ayrıca Süleyman Ateş ile Celal Yıldırım, Garânik olayını hem Hac suresi 52. ayette hem de Necm suresi 19 ve 20. ayetlerde ele almaktadırlar. Bunun yanı sıra Sü-

⁶⁵ Ateş, *Tefsir*, VI, 41.

⁶⁶ Ateş, *a.g.e.*, IX, 122-123.

⁶⁷ Yıldırım Celal, *İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri*, İstanbul, 1991, VIII, 4042-4043.

⁶⁸ Yıldırım, *a.g.e.*, XI, 5875.

leyman Ateş, İsrâ suresi 73. ayetin inişiyile ilgili dört rivayetin bulunduğunu bildirmektedir. Ateş, bu rivayetleri madde madde vermekte ve bunlardan birinin de Garânik olayı hakkındaki rivayet olduğunu belirtmektedir.⁶⁹

III- Görüşlerin Değerlendirilmesi

Garânik olayı, aslında ilk dönemden bu güne kadar üzerinde farklı yorumlara muhatap olmuş bir konudur. Taberî ve Zemaşerî gibi âlimlerden bir kısmı, olayı kabul ederek Hz. Peygamberin putları öven sözleri söylediği gibi kabul edilmesi imkânsız bir kanaat içindedirler. Cessâs'ın da içinde bulunduğu bazı müfessirler ise sözleri şeytanın söylediğini kabul etmektedirler.⁷⁰ Râzî ve Kurtubî de olayla ilgili rivayetlerin sahih olmadığına kanaat getirmişlerdir. Öyle görünüyor ki, bu âlimlerden bazıları, rivayetlerin değerine bakmaksızın senedi vermekle yetinmişler ve böylece rivayetler karşısındaki sorumluluklarını yerine getirdiklerini düşünmüşlerdir.⁷¹ Bunlar sadece yüzeysel manada hareket ettiklerinden konuyu derin bir şekilde incelemeye tabi tutmamış, salt bir aktarma görevinde bulunmuşlardır. Bazıları ise rivayetleri değerlendirmeye tabi tutarak görüşlerini son derece tutarlı bir tarzda açıklamışlardır.

Biz çalışmamız vesilesiyle son dönem müfessirlerinin hadiseye, Râzî ve Kurtubî gibi bazı ilk dönem müfessirlerinin eleştirel ve bilimsel ölçütlerine benzer bir şekilde yaklaştıklarını tespit ettik. Onlar fikirlerini beyan sadedinde yine daha önce açıkladığımız bir kısım önceki müfessirler gibi genellikle naklî (Kur'an ve sünnet) ya da akli delillerle hareket

⁶⁹ Ateş, *Tefsir*, V, 237-238.

⁷⁰et-Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, IX, 178; ez-Zemaşerî, *el-Keşşâf*,699; Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'an*, III, 246.

⁷¹ Şimşek M. Said, *Günümüz Tefsir Problemleri*, İstanbul, 1997, 498.

etmeyi tercih etmektedirler. Böyle bir tavır takınmalarında elbette bazı sebepler bulunmaktadır. Bu sebeplerden birisi, Garânik olayını özellikle Kur'an'ın bütünlüğü ve temel prensipleri açısından düşünmeleridir. Mesela gelen vahiylerin tümünde müşriklerin puta tapmaları Kur'an tarafından kınanmaktadır.⁷² Bu açıdan bakıldığında meseleyi iyice inceleyenlerin, kıssanın uydurma olduğuna kanaat getirdikleri görülmektedir.⁷³ Söz konusu bu müfessirler, olayın menşesine de inmişlerdir. Bilhassa Garânik olayında dillendirilen mısraların kaynak itibariyle Kureyşli müşriklerin tavaf sırasında söyledikleri bir terennüm oluşu, olayın ulaştığı derinlikleri göstermektedir. Yani bir bakıma Kureyşliler, Necm suresinde putlarının adının geçtiğini duyunca sonunu beklemeden böyle bir yanlışın yayılmasına neden olmuşlardır. Hâlbuki hakikatte olayın Kur'an veya Hz. Peygamber ile uzaktan ya da yakından bir ilişkisi yoktur ve tamamen müşriklerin hayal ürünüdür.⁷⁴

Onların önceki müfessirlerin birçoğundan farklı oldukları nokta, konuyla alakalı olarak ileri sürülen hadisi araştırmaları ve hadisin sağlam kaynaklardan ulaşımadığı sonucuna varmalarındır. Bu konudaki haberlerin lafız ve senetlerindeki ihtilaflar, kopukluklar ve zayıflıklar onların kabule şayan olmadığını ortaya koymaktadır.⁷⁵ Kaldı ki şeytan vahyi işitmekten bile uzak tutuluyorsa⁷⁶, vahye müdahalesi de mümkün değil-

⁷² Şimşek M. Said, *Günümüz Tefsir Problemleri*, 500.

⁷³ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, VII, 44; Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'an*, III, 346-348; Kutub, *Fî Zilâli'l-Kur'an*, XVII, 105-108.

⁷⁴ Cerrahoğlu, *Garânik Meselesinin İstismarcıları*, 72/73.

⁷⁵ el-Buhârî Ebu Abdullah Muhammed b. İsmail, *el-Câmius's-Sahih*, İstanbul, 1981, Tefsir 53/4; Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'an*, III, 346-348; Zühaylî, *et-Tefsiru'l-Münîr*, XVII, 248; *Kur'an Yolu*, V, 169.

⁷⁶ 23 Şuarâ 210/212.

dir.⁷⁷ Dolayısıyla ilk dönem müfessirlerinde kısmen ve az olan eleştirel tutumun, günümüz müfessirlerinde genelleştiğini görmekteyiz.

Hadisenin bir de oryantalistlerle bağlantılı olan istismar yönü vardır. Bilindiği gibi dinin en önemli kaynaklarından biri kitap diğeri de Peygamberdir. Eğer birileri bir dini hedef alacaksa maksatlarını bu iki unsur üzerinden gerçekleştirmeye çalışırlar. Dolayısıyla İslâm'a muhalif olanlar da kendi uydurmalarını Garânik olayında kullanmışlardır.⁷⁸ Onlar bu vesileyle İslâm hakkında şüphe ve tereddüt uyandırmak istemişlerdir.⁷⁹ Bu konuda oryantalistler daima Garânik olayını kabul eden bir tutum içerisinde olmuşlardır.⁸⁰ Açıkçası Garânik olayı günümüz itibariyle ne olduğu apaçık ortada olan bir konudur. Zira gerek tefsir gerekse diğer alanlarda çaba sarf eden âlimlerin inceleme ve araştırmaları, her yönden eleştiriye tabi tutmaları olay hakkında karanlık hiçbir yön bırakmamıştır. Yani Garânik olayının halledilmemiş bir yönü kalmadığı gibi suni ve uydurma olduğu kesinlik kazanmıştır.⁸¹

Sonuç

Makalemizde genel olarak Garânik hadisesine dair bazı görüşlere yer verilmekle birlikte, özellikle günümüz müfessirlerinin yaklaşımını ele alarak onların konuya nasıl yaklaştıklarını açıklamaya gayret ettik. Çalışmamızın neticesinde son dönem tefsir yazarlarının, çoğunlukla ve ağırlıklı olarak Garânik hadisesini kabul etmediklerini tespit etmiş bulunmaktayız. Böyle bir takım rivayetlerin varlığı ise bu müfessirler tarafın-

⁷⁷ Şimşek, *Günümüz Tefsir Problemleri*, 529.

⁷⁸ Şimşek, *a.g.e.*, 497–498.

⁷⁹ Cerrahoğlu, *Garânik Meselesinin İstismarcıları*, 70.

⁸⁰ Bkz. Cerrahoğlu, *a.g.e.*; Balbay Muhammed, *Garânik Kıssası ve Oryantalist Yaklaşımlar*, Yüksek Lisans Tezi, Şanlıurfa, 2007.

⁸¹ Aksekili, *Bir Zındık Uydurması*, 42.

dan mesnetsiz olarak ifade edilmektedir. Aslı olmayan rivayetlere istinaden çeşitli eserlerde aktarılan olayın, Hz. Peygamber ile bir irtibatı olmadığı da müfessirlerin ortaya koyduğu hususlar içinde görülmektedir. Biz bu çalışmada son dönem müfessirlerinin olayı her yönüyle tespit etme gayretlerinin son derece ilkeli ve ön yargıdan uzak olarak gerçekleştiğini müşahede etmiş bulunuyoruz. Her ne kadar onların bir kısmı olayın, şeytanın ya da Kureyşlilerin müdahalesiyle gerçekleşen bir boyutu olduğu zehabında olsalar da, Garânik olayının Hz. Peygamber ile doğrudan ya da dolaylı bir ilgisi olmadığını söylemektedirler. Zaten burada önemli olan da budur. Çünkü sadece böyle bir hususta değil akla gelebilecek her konuda, istismar ve müdahalede bulunacak kimselerin varlığı kaçınılmazdır. O yüzden Dinin bizzat tebliğcisi ve uygulayıcısı olan Peygamberin ne yaptığı mühimdir. Bu nedenle Garânik olayını reddeden müfessirler bu noktada oldukça haklı ve tutarlı bir düşünce içindedirler. Çünkü onların konu hakkında getirdikleri eleştiriler ve ortaya koydukları açıklamalar birbirini tamamlar niteliktedir. Kanaatimizce Garânik olayı ile bağlantı kurulan Hac suresinde yer alan; "*Âyetlerimizi geçersiz kılmak için çaba gösterenler var ya, işte onlar cehennemliklerdir.*"⁸² " ayeti konuyu yayanların niyetini ortaya koymaktadır. Aynı zamanda onların amaçlarının hedefine ulaşmadığı da ayetin verdiği mesajlardandır. Baştan itibaren Tevhid ilkesinden ayrılmayan bir Peygamberin, kendi getirdiği ve savunduğu ilkelere ters düşen böyle bir hareket içine girmesi mümkün değildir. Sadece bu husus dahi, olayın tamamen uydurma olduğunu

⁸² 22 Hac 51 (وَالَّذِينَ سَعَوْا فِي آيَاتِنَا مُعَاجِزِينَ أُولَئِكَ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ)

ortaya koymaya yetmektedir. Bu da konunun artık istismara açık herhangi bir yönünün bulunmadığını bir kez daha ispatlamış olmaktadır.

KAYNAKÇA

- Aksekili Ahmed Hamdi, *Bir Zındık Uydurması Garânik Safsatası, Kur'an'a ve Peygambere Çirkin İftira*, İstanbul, 2003.
- Ateş Süleyman, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, İstanbul, 1989.
- Balbay Muhammed, *Garânik Kıssası ve Oryantalist Yaklaşımlar*, Yüksek Lisans Tezi, Şanlıurfa, 2007.
- Bilmen Ömer Nasuhi, *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meali Âlisi ve Tefsiri*, İstanbul, 1964.
- el-Buhârî, Ebu Abdullah Muhammed b. İsmail *el-Câmius's-Sahîh*, İstanbul, 1981.
- Cerrahoğlu İsmail, D.İ.A. "*Garânik*" mad. İstanbul 1996, XIII., _____, A.Ü.İ.F.D., "*Garânik Meselesinin İstismarcıları*", XXIV, Ankara, 1981.
- el-Cessâs Ebu Bekir Ahmed b. Ali, *Ahkâmü'l-Kur'an*, I-III, Beyrut, 1338.
- Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, Ankara, 1995.
- Esed Muhammed, *Kur'an Mesajı Meal-Tefsir*, (çev. Cahit Koytak, Ahmet Ertürk), İstanbul, 1999.
- el-Hamevî Yâkut, Şehabeddin Ebu Abdullah, *Mu'cemü'l-Buldan*, Beyrut, 1957.
- Havva Said, *el-Esâs fi't-Tefsir*, 2. basım, Kahire, 1989.
- Hicâzî Muhammed Mahmud, *et-Tefsîru'l-Vâdih*, 7. basım, Kahire, 1979.
- Hizmetli Sabri, İslâmî Araştırmalar, "*Garânik Meselesi Üzerine*", Nisan 1989, cilt:3, sayı:2, 40-58.

- İbn Âşûr, Muhammed Tâhir, *Tefsîru't-Tahrîr ve't-Tenvîr*, Dâru Sühnûn, Tunus, 1997.
- İbnü'l-Kelbî, *Kitabü'l-Esnâm* (thk. Ahmed Zeki Paşa), Ankara, 1969.
- İbn Kesir, İmâdüddin Ebu'l-Fidâ İsmail İbn Ömer el-Kureşî ed-Dimeşkî, *Tefsîru'l-Kur'ani'l-Azim*, I-, VIII (Thk. Muhammed İbrahim el-Bennâ), Kahraman Yayınları, İstanbul, 1984.
- Kur'an Yolu*, Komisyon(Hayrettin Karaman ve diğerleri), Ankara, 2006.
- Kurtubî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed, *el-Camî li Ahkami'l-Kur'an*, I-XX, Kahire, 1958.
- Kutub Seyyid, *Fî Zilâli'l-Kur'an*, 4. basım, Beyrut, 1968.
- Mevdûdî Ebu'l-Âlâ, *Tefhîmü'l-Kur'an*, İstanbul, 1988.
- er-Râzî, Fahreddin Ebu Abdullah Muhammed b. Ömer, *Mefâtîhu'l-Gayb*, I-VIII, İstanbul 1307.
- Şimşek M. Said, *Günümüz Tefsir Problemleri*, İstanbul, 1997.
- et-Taberî, Ebu Cafer Muhammed b. Cerir, *Câmiu'l-Beyân fî Te'vîl-i Âyi'l-Kur'an*, Beyrut, 1992.
- Toptaş Mahmut, *Kur'an-ı Kerim Şifa Tefsiri*, İstanbul, 1998.
- Yıldırım Celal, *İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri*, İstanbul, 1991.
- ez-Zemahşerî, Ebu'l-Kasım Carullah Mahmud b. Ömer, *el-Keşşâf an Hakâiki't-Tenzîl ve Uyûni'l-Ekâvîl fî Vücûhi't-Te'vîl*, 2.Basım, Beyrut, 2005.
- Zühaylî Vehbe, *et-Tefsîru'l-Münîr*, Beyrut, 1991.